
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع

تاریخ ادبیات

«زبان عربی»

مولفان: ادریس امینی – نوید پیری

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای دانشجویان و داوطلبان عزیز را پوشش می‌دهد. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

پیشگفتار مؤلف

وسعت، گستردگی و پراکندگی موضوعات تاریخ ادبیات عربی چنان است که گاهی دانشجویان علاقمند به این ماده درسی را دچار آشفتگی و ناامیدی می‌کند. از آنجا که مطالعه کتاب‌های جامعی که در این زمینه به نگارش درآمده وقت بسیار زیادی می‌طلبد و در عمل بسی دشوار می‌نماید لذا ما بر آن شدیم که جهت رفع این مشکل، خلاصه‌ای از مهمترین و جامع‌ترین موضوعات تاریخ ادبیات عربی را در قالب این نوشتار جمع‌آوری کنیم. در این راستا از مهمترین و به روزترین منابع موجود سود جسته‌ایم. این کتاب برای دانشجویان مقاطع مختلف رشته زبان و ادبیات عربی، ادبیات فارسی، تاریخ، الهیات و خصوصاً داوطلبان آزمون کارشناسی ارشد و دکتری زبان و ادبیات عربی تألیف شده و برای همه این عزیزان مفید فایده و راهگشا خواهد بود. در گزینش و تلخیص موضوعات نهایت دقت به عمل آمده است. امید دارم که این اثر بتواند مقبول طبع دانش‌اندوزان واقع شود.

با سپاس

ادریس امینی

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

فصل اول: دوره‌ی جاهلی

کتابت عربی ۱۹
ادب ۱۹
نثر عربی ۲۰
اقسام نثر ۲۱
جاهلیت و ادب جاهلی ۲۲
شعر جاهلی ۲۲
دوره‌های شعر جاهلی ۲۲
الف) خصایص معنوی ۲۳
ب) خصایص لفظی ۲۳
درون‌مایه‌های شعر جاهلی ۲۳
ارزش هنری شعر جاهلی ۲۴
معلقات ۲۴
شاعران جاهلی ۲۴
مهلهل (؟ـ۵۳۱ م) ۲۴
شنفری (؟ـ۵۳۰ م) ۲۵
تابّط شرّا (؟ـ۵۳۰ م) ۲۵
عروه‌بن الورد (؟ـ۵۹۶ م) ۲۵
دارندگان معلقات ۲۵
امروالقیس (۵۰۰ـ۵۴۰) ۲۵
طرفهٔبن العبد (۵۴۳ـ۵۶۹) ۲۶
عبیدبن الأبرص (متوفی به ۵۵۴) ۲۶
حارث‌بن حلزه (وفات اواخر قرن ۶ میلادی) ۲۶
عمروبن کلثوم (وفات اوایل قرن هفتم) ۲۶
مکتب اوسی ۲۷
مهمترین شعرای مکتب اوسی ۲۷
نابغه ذبیانی (وفات حدود سال ۶۰۴ میلادی) ۲۷
زهیر ابن سلمی (۵۳۰ـ۶۲۷ م) ۲۸
عنتره‌بن شداد العبسی (۵۲۵ـ۶۱۵) ۲۹
الاعشی الأکبر (۵۳۰ـ۶۲۹) ۲۹

عنوان **صفحه**

لبیدبن ربیعه (۵۶۰ـ۶۶۱) ۲۹
علقمۀالفحل ۲۹
متلمس ۳۰
المثقب‌العبدی ۳۰
عدی‌بن زید ۳۰
عبدیغوث ۳۰
عامربن طفیل ۵۵۵-۶۳۵ ۳۰
حاتم طایی ؟-۶۰۵ ۳۰
عمروبن معدی کرب ؟-۶۴۱ ۳۰
دّرید بن صمۀ ؟-۶۳۰ ۳۰
أمیۀ بنی أبی صلت ؟-۶۳۰ ۳۱
خنساء (۵۷۵ـ۶۶۴ م / ۴۴ ه) ۳۱
حطیئۀ (؟ـ۶۷۹ م / ۵۹ ه) ۳۱
نثر جاهلی ۳۱
ویژگی‌های نثر جاهلی ۳۱
انواع نثر جاهلی ۳۱
تست‌های آخر فصل ۳۲
جواب تست‌های آخر فصل ۳۷

فصل دوم: دوره‌ی اموی

شعر راشدی و اموی ۴۲
خصوصیات شعر دوره اموی ۴۲
جایگاه و اهداف شعر ۴۲
اغراض و فنون شعر در صدر اسلام ۴۳
ارزش شعر در این دوره ۴۳
انواع شعر در دوره‌ی راشدی و اموی ۴۳
شاعران صدر اسلام ۴۴
عبدالله بن رواحه ۴۴
ابومحجن ثقفی ۴۴
عروۀ بن خرام ۴۴
کعب‌بن زهیر ۴۴
حسان‌بن ثابت (؟ـ۶۷۴ م / ۵۴ ه) ۴۶
ابوذؤیب الهذلی (متوفی ۲۶/۶۴۶ه) ۴۶
نابغه الجعدی (توفی نحو ۸۰/۶۹۹ه) ۴۶
غزل بدوی و غزل حضری ۴۷
عوامل شکل‌گیری غزل ۴۷
استقلال ۴۷
جمیل‌بن معمّر (؟ـ۷۰۱ / ۸۲ ه) ۴۷
لیلی الأخیلیه (؟ـ۶۹۵ م / ۷۵ه) ۴۸
نمایندگان غزل حضری ۴۸

عنوان **صفحه**

عمر بن ابی‌ربیعه ۴۸
احوص (۷۲۳ م / ۵۰۵ ه) ۴۸
ولید بن یزید (۷۰۸ـ۷۴۳ م / ۹۰ـ۱۲۶ه) ۴۸
شعر سیاسی ۴۹
احزاب و شعرای آنان ۴۹
اخطل (۴۶۰ـ۷۱۰ / ۲۰ـ۹۲) ۴۹
فرزدق (۶۴۱ـ۷۳۲ م / ۲۰ـ۱۱۴ ه) ۵۰
جریر (۶۵۳ـ۷۳۳ م / ۳۳ـ۱۱۴ه) ۵۱
عبیدالله‌بن قیس الرقیات (وفات ۶۹۴ م / ۷۵ ه) ۵۲
طرماح‌بن حکیم (وفات ۷۱۸ م / ۱۰۰ ه) ۵۲
ارزش نقائض ۵۳
کمیت‌بن زید الأسدی (۶۷۹ـ۷۳۴ م / ۲۰ـ۱۲۶ ه) ۵۳
اراجیز ۵۳
راعویات ۵۴
الراعی (۷۰۹ م / ۹۰ ه) ۵۴
ذوالرمه (۶۹۶ـ۷۳۵ م / ۷۷ـ۱۱۷ ه) ۵۴
نثر فنی نثر ایجازی ۵۴
مختصات خطابه در دوره اسلامی ۵۵
اهداف خطابه‌ی این دوره ۵۵
ارزش هنری ۵۵
توقیعات ۵۵
رسائل ۵۶
زیاد بن أبیه (۶۷۳ / ۵۳ ه) ۵۶
نثر تفصیلی ۵۶
روایت و تالیف در این عصر ۵۶
عبدالحمید الکاتب (۷۵۰ م / ۱۳۲ ه) ۵۶
ویژگی‌های سبک عبدالحمید ۵۷
علوم و هنر در دوره‌ی راشدی و اموی ۵۷
روایت و نقد ۵۷
تست‌های آخر فصل ۵۸
پاسخ تست‌های آخر فصل ۶۱

فصل سوم: دوره‌ی عباسی اول

تأثیر فرهنگ‌ها و علوم بیگانه بر تمدن عباسی ۶۶
موضوعات و مضامین شعر ۶۶
اسلوب و قالب‌های شعری ۶۷
معروف‌ترین راویان ادبیات در عصر ۶۸
ابوعمروبن العلا ۶۸
ابوعبیده معمربن مثنی ۶۸
ابوزید انصاری ۶۸

عنوان **صفحه**

اصمعی ۶۸
معروف‌ترین راویان شعر ۶۸
حماد راویه ۶۸
مفضل ضبی ۶۸
خلف احمر ۶۹
مدیحه‌سرایان عباسی ۶۹
ابودلامه: ۶۹
علی‌بن‌الجهم: ۶۹
شاعران مجون و زندقه در عصر عباسی ۶۹
حماد عجرد: ۶۹
مطبع‌بن أیاس: ۶۹
شاعران زهدیه در عصر عباسی ۶۹
عبدالله مبارک مروزی: ۶۹
محمدبن کناسه: ۶۹
شاعران شکویه ۶۹
ابوشمقمق ۶۹
نثر عباسی ۶۹
انواع نثر ۶۹
بشار بن برد (۷۱۴ـ۷۸۴ م / ۹۶ـ۱۶۸ ه) ۷۱
خمریات ۷۲
ابونواس (۷۶۲ـ۸۱۳ م / ۱۴۵ـ۱۹۸ ه) ۷۳
ابوالعتاهیه (۷۴۸ـ۸۲۵ م / ۱۳۰ـ۲۱۰ ه) ۷۵
مسلم‌بن ولید (۷۴۷ـ۸۲۳ م / ۱۳۰ـ۲۰۸ ه) ۷۶
عباس‌بن الاحنف (۸۰۸ م / ۱۹۲ ه) ۷۶
حسین‌بن ضحاک (۷۷۹ـ۸۶۴ م / ۱۶۲ـ۲۵۰ه) ۷۶
عبدالله‌بن مقفع (۷۲۴ـ۷۵۹ م / ۱۰۶ـ۱۴۲ ه) ۷۶
احمد بن یوسف (۸۲۸ م / ۲۱۳ ه) ۷۸
سهل‌بن هارون (۸۳۰ م / ۲۱۵ ه) ۷۸
عمروبن مسعده (۸۳۲ م / ۲۱۷ ه) ۷۸
ابوتمام (۷۹۶ـ۸۴۳ م / ۱۸۰ـ۲۲۸ ه) ۷۸
زندگی ابوتمام ۷۹
دعبل خزاعی (۷۶۵ـ۸۶۰ م / ۱۴۸ـ۲۴۶ ه) ۸۱
بحتری (۸۲۱ـ۸۹۷ م / ۲۰۶ـ۲۸۴ه) ۸۱
ابن رومی (۸۳۵ـ۸۹۶ م / ۲۲۱ـ۲۸۳ ه) ۸۳
ابن معتز (۸۶۳ـ۹۰۸ م / ۲۴۹ـ۲۹۶ ه) ۸۴
جاحظ (۷۷۵ـ۸۶۸ م / ۱۵۹ـ۲۵۵ ه) ۸۵
کتاب الحیوان ۸۷
عمده‌ترین تاریخ‌نگاران قرن‌های دوم و سوم هجری ۸۸
تست‌های آخر فصل ۹۰

عنوان **صفحه**

پاسخ تست‌های آخر فصل ۹۴

فصل چهارم: دوره‌ی عباسی دوم

ادب استقرار ۹۷
اوضاع سیاسی و اجتماعی ۹۷
اوضاع دینی ۹۷
اوضاع فکری ۹۷
اوضاع ادبی ۹۸
متنبی (۹۱۵ـ۹۶۵ م / ۳۰۳ـ۳۵۴ ه) ۹۹
ابوفراس حمدانی (۹۳۲ـ۹۶۸ م / ۳۲۰ـ۳۵۷ ه) ۱۰۳
شریف رضی (۹۷۰ـ۱۰۱۶ م / ۳۵۹ـ۴۰۶ ه) ۱۰۳
ابوالعلای معرّی ۱۰۴
ابن فارض (۱۱۸۱ـ۱۲۳۴ م / ۵۷۶ـ۶۳۲ ه) ۱۰۶
ابوبکر صنوری (۹۴۵ م / ۳۳۴ ه) ۱۰۶
کشاجم (۹۷۰ م / ۳۶۰ ه) ۱۰۷
سری رفاء (۹۷۶ م ۳۶۶ ه) ۱۰۷
ابوالفتح البستی (۱۰۱۰ م / ۴۰۰ ه) ۱۰۷
مهیار الدیلمی (۱۰۳۶ م / ۴۲۸ ه) ۱۰۷
الطغرائی (۱۱۱۹ م / ۵۱۳ ه) ۱۰۷
بهاءالدین زهیر (۱۱۸۵ـ۱۲۵۸ م / ۵۸۱ـ۶۵۶ ه) ۱۰۷
نثر فنی ۱۰۸
ترسل (نامه‌نگاری) ۱۰۸
الف: ابن العمید (۹۷۰ م / ۳۶۰ ه) ۱۰۸
سبک او در نویسندگی ۱۰۸
ب: القاضی الفاضل (۱۱۳۴ـ۱۱۹۹ م / ۵۲۹ـ۵۹۶ ه) ۱۰۹
نثر فنی ۱۰۹
ادب قصصی (ادبیات داستانی) نزد عرب ۱۰۹
نثر فنی ۱۱۰
مقامات ۱۱۰
بدیع‌الزمان الهمدانی (۹۶۹ـ۱۰۰۷ م / ۳۵۸ـ۳۹۸ ه) ۱۱۱
حریری (۱۰۵۴ـ۱۲۲۲ م / ۴۴۶ـ۵۱۶ ه) ۱۱۱
الف: ادبیات ۱۱۱
ابوالفرج اصفهانی (۸۹۷ـ۹۶۷ م / ۲۸۴ـ۳۵۶ ه) ۱۱۱
ابن قتیبه (۸۲۸ـ۸۸۹ م / ۲۱۳ـ۲۷۶ ه) ۱۱۲
ابوالعباس المبرد (۸۲۶ـ۸۹۸ م / ۲۱۰ـ۲۸۵ ه) ۱۱۲
ابومنصور الثعالبی (۱۰۳۷ م / ۴۲۷ ه) ۱۱۲
ب: نقد ادبی ۱۱۲
نقد ادبی در زمان جاهلی ۱۱۲
نقد ادبی در عهد راشدی و اموی ۱۱۳
نقد ادبی در دوره‌ی عباسی ۱۱۳

عنوان **صفحه**

ضیاءالدین ابن اثیر (۱۱۶۳ـ۱۲۳۹ م / ۵۵۸ـ۶۳۷ ه) ۱۱۳
محمد بن سلام (۸۴۶ م / ۲۳۲ ه) ۱۱۴
ابوالقاسم الآمدی (۹۸۱ م / ۳۷۱ ه) ۱۱۴
قدامه‌بن جعفر (۸۸۸ـ۹۸۴ م / ۲۷۵ـ۳۳۷ ه) ۱۱۴
قاضی گرگانی (۹۰۲ـ۱۰۰۱ م / ۲۹۰ـ۳۹۲ ه) ۱۱۴
ابوهلال عسکری (۱۰۰۵ م / ۳۹۵ ه) ۱۱۴
علوم و فنون ۱۱۴
جنبش ترجمه و تأثیرات آن ۱۱۵
مشاهیر ترجمه ۱۱۵
علوم زبانی ۱۱۵
لغت ۱۱۵
نحو ۱۱۶
عروض ۱۱۶
بلاغت ۱۱۶
اینک مشهورترین تاریخ‌دانان قرن پنجم و ششم و هفتم هجری ۱۱۶
تست‌های آخر فصل ۱۱۸
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۲۲

فصل پنجم: دوره‌ی اندلس

دوره‌ی عباسی در غرب (ادبیات اندلس) ۱۲۵
فتح اندلس و تأثیر آن بر زندگی و فرهنگ آن سامان ۱۲۵
درون‌مایه‌های شعر اندلس ۱۲۷
موشحات ۱۲۷
ترکیب قالب موشح ۱۲۷
نثر اندلس ۱۲۹
مشاهیر ادبا ۱۳۰
دوره‌ی تقلید ۱۳۰
ابن عبدربه (۸۶۰ـ۹۴۰ م / ۲۴۶ـ۳۲۸ ه) ۱۳۰
ابن هانئ (۹۳۸ـ۹۷۳ م / ۳۲۶ـ۳۶۲ ه) ۱۳۰
ابن شهید (۹۹۲ـ۱۰۳۴ م / ۳۸۲ـ۴۲۶ ه) ۱۳۱
دوره‌ی انتقال ۱۳۱
ابن زیدون (۱۰۰۳ـ۱۰۷۱ م / ۳۹۴ـ۴۶۳ه) ۱۳۱
معتمد بن عباد (۱۰۴۰ـ۱۰۹۵ م / ۴۳۱ـ۴۴۸ ه) ۱۳۲
دوره‌ی تجدید و نوآوری ۱۳۲
ابن حمدیس صقلی (۱۰۵۵ـ۱۱۳۲ م / ۴۴۷ـ۵۲۷ ه) ۱۳۲
ابن خفاجه (۱۰۵۸ـ۱۱۳۸ م / ۴۵۰ـ۵۳۳ ه) ۱۳۲
ابن سهل اسرائیلی (۱۲۰۸ـ۱۲۵۱ م / ۶۰۵ـ۶۴۹ ه) ۱۳۲
لسان‌الدین خطیب (۱۳۱۳ـ۱۳۷۴ م / ۷۱۳ـ۷۷۶ ه) ۱۳۳
علوم و فنون ۱۳۳
۱ـ علوم لغت ۱۳۳

عنوان **صفحه**

۲ـ علوم دینی ۱۳۳
۳ـ طبیعیات ۱۳۳
۴ـ ریاضیات ۱۳۳
۵ـ فلسفه ۱۳۴
۶ـ تاریخ و جغرافیا ۱۳۴
تست‌های آخر فصل ۱۳۵
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۳۷

فصل ششم: دوره‌ی انحطاط

عهد ترکی (دوره‌ی انحطاط) (۱۲۵۸ـ۱۷۹۸ م / ۶۵۶ـ۱۲۱۳ ه) ۱۴۱
اوضاع اجتماعی ۱۴۱
اوضاع ادبی ۱۴۱
ادبیات عربی در دوره‌ی مغول ۱۴۲
شعر ۱۴۲
ویژگی‌های شعر ۱۴۲
موضوع شعری در دورهٔ فترت ۱۴۲
مهمترین شعرا ۱۴۳
الشاب الظریف (۱۲۶۳ـ۱۲۸۹ م / ۶۶۱ـ۶۸۸ ه) ۱۴۳
بوصیری (۱۲۱۲ـ۱۲۹۶ م / ۶۰۸ـ۶۹۶ ه) ۱۴۳
ابن الوردی (۱۲۸۹ـ۱۳۴۸ م / ۶۸۹ـ۷۴۹ ه) ۱۴۴
صفی‌الدین حلی (۱۲۷۸ـ۱۳۴۹ م / ۶۷۷ـ۷۵۰ ه) ۱۴۴
ابن نباته (۱۲۸۷ـ۱۳۶۶ م / ۶۸۶ـ۷۶۸ ه) ۱۴۴
نثر ۱۴۴
علوم ۱۴۵
علوم زبانی ۱۴۵
الف‌ـ نحو ۱۴۵
ب‌ـ علوم دینی ۱۴۵
ج‌ـ علوم تاریخی و جغرافی ۱۴۵
تست‌های آخر فصل ۱۴۶
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۴۸

فصل هفتم: دوره‌ی نهضت (معاصر)

عهد نهضت (از ۱۷۹۸ تاکنون) ۱۵۱
مقدمات نهضت ۱۵۱
نمایش‌نامه‌نویسان مشهور ۱۵۳
خاورشناسی ۱۵۳
۱ـ دیوان ۱۵۷
۲ـ آپولو ۱۵۷
۳ـ مهجر ۱۵۸
۴ـ مکتب سمبولیسم ۱۶۰
نثر ۱۶۱

عنوان **صفحه**

مضامین نثر ۱۶۱
خطابه ۱۶۲
داستان ۱۶۲
رمان‌نویسان، نوول‌نویسان، درام‌نویسان ۱۶۳
نقد ادبی ۱۶۳
تجددگرایان مسلمان ۱۶۴
شاعران اوایل دوره نهضت ۱۶۴
شیخ ناصیف یازجی (۱۸۰۰ـ۱۸۷۱ م / ۱۲۱۴ـ۱۲۷۸ ه) ۱۶۴
محمد سامی بارودی (۱۸۲۸ـ۱۹۰۴ م / ۱۲۵۵ـ۱۳۲۲ ه) ۱۶۵
آثار بارودی: ۱۶۶
حفنی ناصف (۱۸۵۶ـ۱۹۱۹ م / ۱۲۷۲ـ۱۳۳۸ ه) ۱۶۷
اسماعیل صبری (۱۸۵۴ـ۱۹۲۳ م / ۱۲۷۱ـ۱۳۴۲ ه) ۱۶۷
حافظ ابراهیم (۱۸۷۱ـ۱۹۳۲ م / ۱۲۷۸ـ۱۳۵۱ ه) ۱۶۷
احمد شوقی (۱۸۶۸ـ۱۹۳۲ م / ۱۳۸۵ـ۱۳۵۱ ه) ۱۶۸
جمیل صدیق زهاوی (۱۸۶۳ـ۱۹۳۶ م / ۱۲۸۰ـ۱۳۵۵ ه) ۱۷۰
معروف‌الرصافی (۱۸۷۵ـ۱۹۴۵ م / ۱۲۹۲ـ۱۳۶۵ ه) ۱۷۰
فوزی المعلوف (۱۸۹۹ـ۱۹۳۰ م / ۱۳۱۷ـ۱۳۴۹ ه) ۱۷۰
خلیل مطران (۱۸۷۲ـ۱۹۴۹ م / ۱۲۸۹ـ۱۳۶۹ ه) ۱۷۰
بطرس البستانی (۱۸۱۹ـ۱۸۸۳ م / ۱۲۳۵ـ۱۳۰۱ ه) ۱۷۱
احمد فارس الشدیاق (۱۸۰۵ـ۱۸۸۷ م / ۱۲۲۰ـ۱۳۰۵ ه) ۱۷۱
ادیب اسحاق (۱۸۵۶ـ۱۸۸۵ م / ۱۲۷۲ـ۱۳۰۲ ه) ۱۷۱
عبدالرحمن الکواکبی (۱۸۴۹ـ۱۹۰۲ م / ۱۲۶۵ـ۱۳۲۰ ه) ۱۷۱
شیخ ابراهیم الیازجی (۱۸۴۷ـ۱۹۰۶ م / ۱۲۶۴ـ۱۳۲۴ ه) ۱۷۱
ولی‌الدین یکن (۱۸۷۳ـ۱۹۲۱ م / ۱۲۹۰ـ۱۳۴۰ ه) ۱۷۱
مصطفی منظوطی (۱۸۷۶ـ۱۹۲۴ م / ۱۲۹۳ـ۱۳۴۳ ه) ۱۷۲
سلیمان البستانی (۱۸۵۶ـ۱۹۲۵ م / ۱۲۷۳ـ۱۳۴۴ ه) ۱۷۲
جبران خلیل جبران (۱۸۸۳ـ۱۹۳۱ م / ۱۳۰۱ـ۱۳۵۰ ه) ۱۷۲
امین الریحانی (۱۸۷۶ـ۱۹۴۰ م / ۱۲۹۳ـ۱۳۵۹ ه) ۱۷۳
جرجی زیدان (۱۸۶۱ـ۱۹۱۴ م / ۱۲۷۸ـ۱۳۳۲ ه) ۱۷۳
یعقوب صروف (۱۸۵۲ـ۱۹۲۷ م / ۱۲۶۹ـ۱۳۴۶ ه) ۱۷۳
الأب لویس شیخو (۱۸۹۵ـ۱۹۲۷ م / ۱۲۷۵ـ۱۳۴۶ ه) ۱۷۳
مصطفی صادقی الرافعی (۱۸۸۰ـ۱۹۳۷ م / ۱۲۹۸ـ۱۳۵۶ ه) ۱۷۳
ابوالقاسم الشابی ۱۷۴
می زیاده (۱۹۴۱ م / ۱۳۶۰ ه) ۱۷۴
عائشه التیموریه ۱۷۴
بشارة الخوری (الأخطل الصغیر) (۱۸۸۵ـ۱۹۶۸ م) ۱۷۴
ملک حُفنی ناصف (الباحثه البادیه) (۱۸۸۶ـ۱۹۱۸ م) ۱۷۴
ایلیا ابو ماضی (۱۸۸۹ـ۱۹۵۷ م) ۱۷۵
توفیق الحکیم ۱۷۵

عنوان	صفحه
عباس محمود العقاد (۱۸۸۹ـ۱۹۶۴ م)	۱۷۵
طه حسین (۱۸۸۹ـ۱۹۷۳ م)	۱۷۵
میخایل نعمیه (۱۸۸۹)	۱۷۵
احمد زکی ابو شادی	۱۷۶
ابراهیم ناجی	۱۷۶
نازک الملائکه	۱۷۶
نجیب محفوظ	۱۷۶
بدر شاکر السیاب (۱۹۶۴ـ۱۹۲۶ م)	۱۷۶
عبدالوهاب البیاتی (۱۹۲۶ـ۱۹۹۹ م)	۱۷۶
یوسف الخال (۱۹۱۷ـ۱۹۸۷ م)	۱۷۷
ادونیس (۱۹۳۰ تا کنون)	۱۷۷
خلیل اوی (۱۹۱۹ـ۱۹۸۲ م)	۱۷۷
نزار قبانی (۱۹۲۳ـ۱۹۹۸ م)	۱۷۷
محمود درویش (۱۹۴۲ـ۲۰۰۸ م)	۱۷۷
تست‌های آخر فصل	۱۸۱
پاسخ تست‌های آخر فصل	۱۸۸

فصل اول

دوره جاهلی

فصل اول

دوره‌ی جاهلی

کلمه‌ی سامی به مجموعه ملت‌هایی در خاورمیانه گفته می‌شود که قرابت میان آن‌ها بر این موضوع دلالت دارد که این ملت‌ها در اصل به لهجه‌های قریب به همدیگر سخن می‌گفتند که در این لهجه‌ها به مرور زمان به سامی نامبردار گشته است. این کلمه از نام سام بن نوح که در قرآن ذکر شده، اخذ شده است. این تسمیه‌ای اصطلاحی است بدان معنی که ملتی به نام ملت سامی وجود ندارد بلکه تنها خویشاوندی زبانی میان گروهی از زبان‌ها است که نشان می‌دهد این زبان‌ها به یک اصل واحد زبانی باز می‌گردند. زبانشناسان این زبان‌ها را به شمالی و جنوبی و شمالی را به شرقی و غربی تقسیم کرده‌اند. زبان اکدی (بابلی و آشوری) از زبان‌های شرقی و زبان اگریتی و کنعانی (فنیقی، عبری، مؤابی) و آرامی از زبان‌های غربی به شمار می‌روند شاخه جنوبی را به عربی شمالی که همان عربی فصیح است و عربی جنوبی که زبان یمنی است و سپس زبان حبشی تقسیم کرده‌اند.

اعراب از ملت‌هایی سامی هستند که از تاریخ قدیم آن‌ها جز نقاشی‌هایی بر جای نمانده است که قدیمی‌ترین این نقاشی‌ها به قرن نه یا هشت قبل از میلاد بر می‌گردد و فقط اطلاعات اندکی از صاحبان آن یعنی معینی‌ها، سبئی‌ها و حمیری‌ها به دست ما می‌دهد.

اعراب به دو شاخه‌ی بزرگ تقسیم می‌شوند:

۱- **اعراب بائده:** مانند عاد، ثمود، طسم و جدیس که زبانشان با زبان اعراب کنونی فرق داشته و آثارشان از میان رفته است.

۲- **اعراب باقیه:** که خودبه دو دسته‌ی بزرگ تقسیم می‌شوند:

الف) قحطانی:

به آنان عرب عاربه گفته می‌شود چون اعراب اصیل هستند. نسب آنان به یعرب‌بن قحطان می‌رسد. آنان همان مردم یمن هستند که به عرب‌های جنوب شهرت دارند.

ب) عدنانی:

که عرب مستعربه (عرب شده) خوانده می‌شوند واز اطراف به جزیره‌العرب کوچ کرده‌اند. اینان نزاری‌ها و معدی‌ها هستند. و نبطی‌ها و مردم حجاز ونجد و تدمر نیز از عدنانی‌ها به شمار می‌آیند.

وضع اجتماعی

۱- اعراب شهری یا ساکنان جنوب:

زندگی آنان بر پایه‌ی تجارت و کشاورزی استوار و غالباً متمدن بودند. مشهورترینشان عبارتند از: فرمانروایی حمیر، تبابعه، فرمانروایی منذریان لخمی، فرمانروایی غساسنه و فرمانروایی کنده.

۲- بدوی‌ها:

یا عرب‌های شمال که تعدادشان بیشتر از عرب‌های شهرنشین بود و صنعت و کشاورزی را تحقیر می‌کردند و خود دامدار بودند و فقط به نظام قبیله‌ای تن در می‌دادند و حکومتی جز خانواده و عشیره نمی‌شناختند.

دانش و دین

بعضی اعراب خصوصاً در یمن و دو شهر یثرب و خیبر یهودی بودند، مسیحیت در میان مناذره و غسائیان رواج داشت به جز این، غالب اعراب بت‌پرست بودند و بت را نمادی از خداوند متعال می‌دانستند، اعتقاد آنان به خداوند یگانه، دیرینه و از اصل سامی آنها نشأت می‌گیرد.

دو آیین یهودی و مسیحیت در شبه جزیره عربستان پیروان متعددی داشتند یهودیان به بازرگانی و کشاورزی می‌پرداختند بزرگترین گروه‌های ایشان در حجاز و تیماء و فدک و خیبر و وادی‌القری و یثرب سکن گزیده بودند. یهودیان مکه در حومه شهر می‌زیستند و قدرت چندانی نداشتند اما در یثرب و جاهای دیگر ثروتمند و متنفذ بودند و ظاهراً گروه نیرومندی تشکیل داده بودند.

مسیحیان نیز متعدد اما متشتّت بودند عمده‌ترین مراکز نفوذ ایشان در جنوب در سرزمین یمن و در شمال، میان قبایل تابع بیزانس از یک طرف و تابع فارس از طرف دیگر، یعنی غسانیان و لخمیان واقع بود غسانیان آیین یعقوبی داشتند و لخمیان مذهب نسطوری، اما اعتقاد هر دو قوم نسبت به نصرانیت، اعتقادی سطحی بود. در مکه نیز تعدادی مسیحی وجود داشت.

اصل زبان عرب و تغییرات آن: در ابتدا زبان‌های سامی در داشتن اعراب و اسم‌های غیر منصرف شباهت داشتند. هم‌چنین میان آن‌ها شباهت‌های بسیاری از جمله در اسم‌های اشاره، حروف عطف، حروف جر، تفاوت مذکر و مؤنث و برعکس بودند عدد و معدود در مذکر و مؤنث می‌توان یافت. زبان عربی یکی از زبان‌های سامی و از همه‌ی آنها جدیدتر وبه اصل و منشأ خود نزدیک‌تر باقی مانده است. البته آغاز این زبان هنوز ناشناخته است و بیشترین چیزی که می‌دانیم این است که دو زبان هست که سایر لهجه‌ها از آن شاخه می‌گیرند.

۱- زبان جنوب یا حمیری (قحطانی) که زبان مردم یمن است و با زبان حبشی و اکدی خویشاوندی بیشتری دارد.

۲- زبان شمال یا مضری (یا عدنانی یا حجازی) که خویشاوندی آن با زبان عبری و نبطی بیشتر است. این زبان بر زبان حمیری قحطانی غلبه کرد و بعد از تغییراتی به آن صورت که در قرآن کریم و ادب جاهلی می‌بینیم جلوه‌گر شد و لهجه‌ی قریش بر بقیه‌ی لهجه‌ها غلبه کرد.

بازارها، جایگاه ممتاز قبلیه قریش و همچنین رابطه‌ی اعراب با حکومت‌های اطراف در چیره‌شدن لهجه‌ی قریش نقش به‌سزایی داشتند.